

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

LEGISLATIVE REGULATION OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION

Коротун О.М., к.ю.н., докторант

Науково-дослідний інститут публічного права

На підставі здійсненого аналізу законодавчого регулювання охорони прав інтелектуальної власності автор розглядає законодавче регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності. Звертається увага на те, що на початку дев'яностих років минулого століття в Україні фактично було відсутнє законодавство, яке б регулювало відносини охорони прав інтелектуальної власності. Акцентується, що основне місце серед нормативно-правових актів, якими регулюється забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності, належить Конституції України, відповідно до якої держава забезпечує право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання.

Встановлено, що недосконалість нормативно-правової бази регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, неефективність державної системи разом із наявними проблемами фінансування інноваційної діяльності потребують негайного вирішення шляхом законодавчого та фінансового забезпечення. На підставі здійсненого аналізу законодавчого регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності систематизовано акти у сфері охорони прав інтелектуальної власності за кількома критеріями. За об'єктивною ознакою нормативно-правові акти систематизовано на акти: охорони авторського права і суміжних прав; охорони промислової власності; охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів, робіт та послуг; недобросовісної конкуренції; інформаційної, зовнішньоекономічної, рекламної, фінансової діяльності, надано авторське визначення законодавчого регулювання забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: закони, забезпечення, охорона, інтелектуальна власність, суб'єкти, право.

Based on the analysis of legislative regulation of protection of intellectual property rights, the author examines the legislative regulation of administrative and legal support for the protection of intellectual property rights. Attention is drawn to the fact that in the early nineties of the last century in Ukraine there was in fact no legislation regulating the relations of protection of intellectual property rights. Attention is drawn to the fact that the main place among the legal acts regulating the protection of intellectual property rights belongs to the Constitution of Ukraine, according to which the state guarantees the right of everyone to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual, creative activity, and also protection of the rights of all subjects of property and economic rights.

It is established that the imperfection of the regulatory framework of regulation of public relations in the field of intellectual property, inefficiency of the state system, along with the existing problematic financing of innovative activity, requires immediate solution through legislative and financial support. Based on the analysis of legislative regulation of administrative and legal support for the protection of intellectual property rights, acts in the field of intellectual property rights are classified into several criteria. Objectively, legal acts are organized into the following acts: protection of copyright and related rights; protection of industrial property; protection of means of individualization of participants of economic turnover, goods, works and services; unfair competition; information, foreign economic, advertising, financial activities and the author's definition of the legislative regulation for the protection of intellectual property rights.

Key words: laws, security, protection, intellectual property, subjects, right.

Постановка проблеми. Наявність сучасної вітчизняної нормативно-правової бази є необхідним атрибутом цивілізованої держави, важливим елементом належної охорони та захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності. Негативним чинником, що впливає на стан охорони та захисту прав інтелектуальної власності, держави і суспільства загалом, є порушення прав інтелектуальної власності, тому держава покликана забезпечити належний стан законодавчого регулювання охорони прав і законних інтересів усіх учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Саме на державу покладено обов'язок шляхом ужиття правових заходів забезпечити загальні правила й обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності у сфері правовідносин інтелектуальної власності

Незважаючи на актуальність зазначеної проблеми, сьогодні питання законодавчого регулювання охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності є таким, що потребує впливу держави на проблеми, пов'язані з ефективністю охорони та захисту прав інтелектуальної власності, що перебуває у прямій залежності від дієвості нормативно-правової бази. Питання охорони інтелектуальної власності у своїх дослідженнях розглядали А. Майданевич, Г. Римарчук, О. Орлюк, М. Потоцький, О. Світличний, Г. Харченко й інші, водночас питання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності досліджено не було.

Мета статті – формулювання авторського бачення ролі держави в законодавчому регулюванні адміністра-

тивно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності.

В останній раз про проблемність законодавчого забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави йшлося в Рекомендації парламентських слухань від 11 лютого 2015 р., де зазначалося, що законодавство в науково-технічній сфері, що напрацьовувалося в перше десятиріччя незалежної України, загалом створило сприятливі умови для розвитку вітчизняної науки й економіки держави. Але шляхом внесення змін і призупинення чинних норм законів воно втратило стимулюючі чинники розвитку науки, особливо в частині реалізації прикладних розробок, їх упровадження та створення ринку інтелектуальної власності.

Забезпечувати – задовольняти кого-, що-небудь у якійсь потребі; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [1, с. 18].

Відповідно до загальної теорії права, нормативне регулювання – це впорядкування поведінки людей за допомогою нормативно-правових актів, розрахованих на їх багаторазове використання за наявності передбачених ними обставин [2, с. 218].

Необхідно зазначити, що на початку 90-х рр. минулого століття в Україні фактично було відсутнє законодавство, яке б забезпечувало охорону прав інтелектуальної власності. Першим кроком у цьому напрямі став Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р., у якому

вперше було визначено об'єкти права власності громадян, до яких належали «твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг та інші результати інтелектуальної праці».

Найбільш важливим кроком на шляху становлення української державної системи управління сферою інтелектуальної власності можна вважати ухвалення постанови Президії Верховної Ради України «Про деякі організаційні заходи щодо забезпечення охорони промислової власності» від 2 грудня 1991 р. Цією постановою Кабінету Міністрів України доручалося до 31 грудня 1991 р. розробити та затвердити Тимчасове положення про охорону об'єктів промислової власності; створити патентне відомство й інші необхідні структури державного управління з питань охорони об'єктів промислової власності; забезпечити погодження питань охорони промислової власності з урядами інших держав – колишніх членів Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Якщо розглянути виконання вказаної постанови Верховної Ради України, то варто констатувати, що уряд не виконав поставлені завдання в указаний строк.

Ухвалений 13 грудня 1991 р. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначав повноваження органів державної влади щодо здійснення державного регулювання й управління у сфері наукової та науково-технічної діяльності, а також протягом майже чверті століття врегульовував відносини, пов'язані з наукою і науково-технічною діяльністю. З метою створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності, 25 червня 1993 р. ухвалено Закон «Про науково-технічну інформацію».

За відсутності законодавства, яке б регулювало правовідносини у сфері охорони інтелектуальної власності, на початку 90-х рр. минулого століття Верховною Радою України ухвалено більшість законодавчих актів, якими започатковано становлення та розвиток законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері охорони інтелектуальної власності, захисту прав власників об'єктів права інтелектуальної власності, вони передбачали засади юридичної відповідальності та визначали діяльність уповноважених органів державної влади. Це закони України «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про племінне тваринництво», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних відеограм, баз даних», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування».

Вказані спеціальні закони є системоутворюючими законодавчими актами комплексної галузі права інтелектуальної власності.

Безпосередньо стосується інтелектуальної власності Закон «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», який визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного й інтелектуального потенціалу України.

Сфера застосування законів щодо інтелектуальної власності визначається Конституцією України, ст. 92 якої передбачено, що виключно законами України визначаються: правовий режим власності; засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністра-

тивними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Окремі норми, пов'язані з інтелектуальною власністю, містяться в законах, що утворюють загальне законодавство, а також у нормах спеціального законодавства, яке регулює певну сферу суспільних відносин. У цих законодавчих актах ми знаходимо норми, які опосередковано стосуються забезпеченням правової охорони прав інтелектуальної власності.

Якщо «загальні закони поширюються на всіх громадян даної держави без різниці щодо їхнього стану й охоплюють усі підлеглі їм відносини», то спеціальні закони «видаються для відомого розряду осіб і спеціальних відносин, що відрізняються особливими якостями, які не відповідають загальним нормам, тому потребують особливих норм» [3, с. 138].

Законодавче регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони інтелектуальної власності передбачено такими нормами: ст. 26 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р., яка вимагає «дотримання вимог щодо охорони атмосферного повітря під час впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем; ст. 36 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., що зобов'язує редакцію використовувати авторські матеріали, твори літератури, науки і мистецтва з дотриманням законодавства з питань інтелектуальної власності; ч. 3 ст. 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р., яка визначає обов'язок телерадіоорганізації щороку, до 31 березня, подавати до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, звіт за попередній (звітний) рік діяльності про використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, а саме музичних творів, аудіовізуальних творів, фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань, у телерадіоєфірі телерадіоорганізації; ст. 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р., яка визначає, що обов'язковий науковий і науково-технічний експертизі підлягають права на об'єкти інтелектуальної власності; ст. 28 Закону України «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р., яка встановлює обмеження у видавничій справі. Нормами вказаної статті забороняється розповсюджувати видавничу продукцію без дозволу її власника (співвласників); ст. 31 Закону України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р., яка надає право автору (співавтору) об'єкта архітектури фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного об'єкта архітектури як об'єкта авторського права, крім випадків, визначених законом, право вимагати визнання свого авторства (співавторства) шляхом зазначення належним чином свого імені на об'єкті архітектури як об'єкті авторського права; ст. 10 Закону України «Про інформацію», де вказується, що за змістом інформація поділяється на інформацію: про товар (роботу, послугу); науково-технічну; податкову; правову. Кожний із наведених видів інформації може стосуватися як суб'єктів, так і об'єктів права інтелектуальної власності.

Проаналізовані законодавчі акти безпосередньо не встановлюють конкретну юридичну відповідальність за порушення правовідносин у сфері охорони інтелектуальної власності, не передбачають розміру штрафних санкцій, строків, порядку притягнення й адміністративного провадження тощо, така відповідальність здебільшого регулюється нормами кодифікованих законодавчих актів, водночас норми проаналізованих законів визначають сучасний стан законодавчого регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Окремі положення охорони прав інтелектуальної власності та юридична відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності або інше порушення права прав інтелектуальної власності деталізуються в нормах Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Низка норм, пов'язаних із правовою охороною та захистом прав інтелектуальної власності, міститься ще в майже 20-ти законах, які стосуються господарської діяльності, зовнішньоекономічної діяльності, економічної конкуренції, інформаційної діяльності, реклами, фінансових відносин тощо [4, с. 28].

Отже, для врегулювання суспільних відносин у сфері забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності законодавцем утворені норми, які регулюють соціальну поведінку (діяльність) суб'єктів права. Правила поведінки суб'єктів права формуються державою за визначеною процедурою.

Важливу роль у сфері правової охорони і захисту правовласників та інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності відіграють Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний та Податковий кодекси України. Норми цих кодексів передбачають застосування адміністративного примусу за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності. Наведене є свідченням того, що в разі порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності здійснюється шляхом визначених засобів адміністративного інструментарію.

Необхідно зазначити, що норми Кримінального кодексу України містять значну кількість статей, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Аналіз нормативного регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності засвідчує, що в забезпеченні охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності провідне місце належить спеціальному законодавству та кодексам.

Нормативне регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності не вичерпується законодавчими актами, важливу роль у цьому аспекті відіграють підзаконні нормативні акти. До останніх належать укази Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; накази центральних органів виконавчої влади, регуляторні акти місцевих органів публічної влади, а також локальні акти установ, віднесених до сфери інтелектуальної діяльності [5, с. 30–31].

Близькі до законів постанови Верховної Ради України (далі – ВРУ), які мають принципове значення для охорони прав інтелектуальної власності. Зокрема, важливу роль у законодавчому забезпеченні охорони права інтелектуальної власності мала постанова ВРУ «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» від 27 червня 2007 р. Головною ідеєю постанови є акцентування уваги та надання рекомендацій, що охоплюють: організаційну структуру правової системи; недоліки законодавчої бази; проблемні питання стосовно організації та забезпечення функціонування системи правової охорони і забезпечення захисту прав інтелектуальної власності; спеціалізацію судів із розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності, підвищення рівня їхньої кваліфікації; узагальнення судової практики; з питань однакового застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності; організацію управління та розвиток інфраструктури у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Одразу варто зазначити, коли йдеться про забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності,

це також стосується і численних підзаконних нормативних актів, тому акцентуємо увагу на більш важливих із них.

На основі та на виконання Конституції і законів України Президент видає укази, які є обов'язковими до виконання на території України. Серед значної кількості указів Президента України у сфері охорони прав інтелектуальної власності варто звернути увагу на Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» № 5/2015 від 12 січня 2015 р., основною метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі, що передбачає чотири вектори руху та реалізацію 62-х реформ і програм розвитку держави, однією з яких є реформа захисту інтелектуальної власності. У розвиток Стратегії сталого розвитку розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 402-р від 1 червня 2016 р. схвалено «Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні».

Загалом погоджуючись з існуючими проблемами державної системи правової охорони інтелектуальної власності, які потребують вирішення, до недоліків Концепції варто віднести те, що в ній не знайшлося місця тим, заради кого повинна здійснюватися Концепція, в основу якої повинно бути покладено відносини, що випливають із положень Конституції України, яка гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Серед останніх актів у сфері інтелектуальної власності заслуговує на увагу постанова КМУ «Про реалізацію експериментального проекту з організації діяльності фонду державного стимулювання створення і використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків» № 500 від 20 червня 2018 р.

Адміністративно-правове забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності здійснюється й за допомогою наказів та інших нормативних актів. Найбільш широкими повноваженнями в регулюванні відносин у сфері інтелектуальної власності наділено Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Наприклад, наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 96 від 29 січня 2019 р. затверджено уніфіковані форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, та форми припису щодо усунення порушень, виявлених під час проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Адміністративно-правове забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності неможливе без дії міжнародних договорів, норми яких мають пріоритет над нормами національного законодавства. Ч. 1 ст. 9 Конституції України встановлює, що частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. На сьогодні Україна є учасницею 22-х багатосторонніх міжнародних договорів.

Конституція України надає можливість широкого застосування судової форми захисту, що дозволяє стверджувати, що процеси реалізації захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності й інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності неможливо розглядати без сфери правосуддя.

У вирішенні питань, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, важливу роль відіграють суди України, діяльність яких насамперед ґрунтується на положеннях процесуального законодавства.

Аналіз законодавчого регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності як наукової проблеми дає підстави для констатації, що основним джерелом, покликаним забезпечити охорону та захист прав суб'єктів інтелектуальної власності є Конституція України, що має найвищу юридичну силу. Спеціальні закони й інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції і повинні відповідати їй.

Системоутворюючим актом адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності є спеціальне законодавство у сфері інтелектуальної власності, що безпосередньо встановлює правові режими окремих об'єктів інтелектуальної власності. Закони «Про охорону прав на сорти рослин», «Про племінне тваринництво», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», регулюють відносини щодо набуття, здійснення та захисту прав правовласників об'єктів інтелектуальної власності.

Суттєву роль в адміністративно-правовому регулюванні відносин охорони інтелектуальної власності мають норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». На відміну від вказаних вище законодавчих актів, опосередковано стосуються правового забезпечення охорони прав інтелектуальної власності норми законів України: «Про охорону атмосферного повітря», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про

телебачення і радіомовлення», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про видавничу справу», «Про архітектурну діяльність», «Про інформацію».

У сфері адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності діють: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, Цивільний процесуальний, Господарський процесуальний, Кримінальний процесуальний кодекси України та Кодекс адміністративного судочинства.

Висновки. Викладане свідчить, що нормативно-правове регулювання у сфері охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності здійснюється нормами загального та спеціального законодавства, а також міжнародними нормативно-правовими актами.

З урахуванням вищевказаного законодавчі акти у сфері адміністративного забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності можна систематизувати за кількома критеріями. За об'єктивною ознакою вони поділяються на акти:

- 1) охорони авторського права і суміжних прав;
- 2) охорони промислової власності;
- 3) охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів, робіт та послуг;
- 4) недобросовісної конкуренції;
- 5) інформаційної, зовнішньоекономічної, рекламної, фінансової діяльності.

Отже, законодавче регулювання забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності – це впорядкована та взаємопов'язана система нормативно-правових актів, які встановлюють визначений адміністративно-правовий інструментарій порядку реалізації прав і охорони законних інтересів суб'єктів інтелектуальної власності, інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови : в 11-ти т. Т. 3. 1972. 744 с.
2. Скаун О. Теорія права і держави : підручник. 4-те вид., допов. і переробл. Київ : Правова єдність, 2013. 524 с.
3. Трубецкой Е. Лекции по энциклопедии права. Москва : Т-во Тип. А.И. Мамонтова, 1917. 227 с.
4. Орлюк О. Сфера інтелектуальної власності як предмет правового регулювання: проблема конкуренція законів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 6. С. 25–32.
5. Світличний О. Право інтелектуальної власності : підручник. Київ : НУБіП України, 2015. 355 с.